

más evangéliumot, nem amelyet tőlünk fogadtatok el, azt szépen eltűritek. Pedig úgy gondolom, semmivel sem vagyok alábbvaló a legfőbb apostoloknál. Ha iskolázatlan is vagyok az ékesszólásban, az ismeretben nem." „És ha prófétálni is tudok, ha minden titkot ismerek, s minden bölcsességnek birtokában vagyok, és ha teljes hitem van is, úgymint hegyeket mozdíthatok el, szeretet pedig nincsen bennem, semmi vagyok." Tovább Pál! Mondjad Pál! „Mert ezek az apostolok álapostolok; csaló munkások, akik elváltotztatják magukat, mintha Krisztus apostolai lennének. Nem is csoda, mert maga a sátán is elváltotztatja magát, mintha a világosság anyja volna. Nem meglepő, hogy szolgálói is elváltotztatják magukat, mintha az igazság szolgálói lennének: de végük is olyan lesz, mint amilyet cselekedeteik alapján megérdemelnek.”

„A szeretet nem viselkedik bántóan, nem keresi a maga hasznát, nem háborodik fel, nem rója fel a gonoszt. A szeretet soha el nem fogy. Soha el nem fogy! Soha el nem fogy. Soha el nem fogy? Soha el nem fogy! Soha el nem fogy. (Pál az asztal felé vánszorog és sír. *Miután lecsillapodik, eltépi a Lukácsnak írt levelet.*) A levelet nem tudom neked megírni.

(*A szentélyhez megy, majd a gyertyák mögött.*) Oh Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége! Milyen megfoghatatlanok a Te ítéleteid és milyen kiszámíthatatlanok a Te útjaid! Bizony Tetőled, Teáltalad és Teéretted vannak mindenek. (*Magával húzza a papiruszt, elfúj két gyertyát, az égő harmadikat magával viszi, oda, ahonnan elindult, s közben ezt mondja:*)

Kegyelem nékem és békesség, kegyelem nékem és békesség...

Szentmártoni János

„EGY SZÓ ÖLÉBEN FELJUTNI AZ ÉGIG” - FŐHAJTÁS BÉRI GÉZA ÉS KÖLTÉSZETE ELŐTT

„Sünike felvette százhegyű kabátját,
mert neki úgy tetszik, tövissel befelé.”

(*Önarckép*)

„Nagyapáink találták ki az eszmét,
apáink sürgősen eladták.

Én ahelyett, hogy újat keresnék,
veszek fiamnak majd egy pöttyös labdát.”

(*Eszme*)

Az idén karácsonykor lesz 20 éve, hogy Béri Géza költő önkézzel vetett véget életének. Egy önmagával meghasonlott kor szülötte volt, aki kezdettől fogva a beilleszkedés hiányára, lehetetlenségére kárhoztatott. Börtönmúltja miatt? Proliszaga végett? De hisz Rákosi és Kádár börtöneiben hányan és hányan sinylődtek, ki hosszabb, ki rövidebb ideig, és hányan „emigráltak”

civil állásokba, műfordításokba (stb.), közben a színpalak mögött azért szüntelen építve, vagy csak elképzelve egy szellemi összeesküvést. És hát, végtére is, proliország voltunk 40 évig - jóllehet, az irodalom „összeesküvőinek” többsége éppen szellemi magaslatának („elefántcsonttoronyának”) polgári és intellektüel sérthetlensége (vagy annak illúziójának) fényében

fordított hátat a kornak. Szóval, Béri nem fért be sem ide, sem oda: a könyvtárszobák nem fogadták, a munkásfórumok kivetették (túl kritikus és józan volt hozzájuk). Nem mondom, hogy nem volt benne a kompromisszumra hajlós lehetősége (kezdetben), de hamar belefáradt. Túl büszke volt ahhoz, hogy élete végéig lábtörőkön csuszatolja cipőit. Inkább szemet lapátolt másfél évtizedig az Illatos úti Vegyiművekben. - „Letelt a műszak. Az álomosság most szűnik, / de a becsapott test görcsösen ágál - // az aszsony teste-nyomat szimatoljuk / a megvetetlen, üres ágnál.” (Éjszakás hét) Béri Géza mindvégig a korrall szemben, annak ellenében élt, teljes hőfokon. Pátoszosan hangzik, ám ami mögötte van, egy szikrányit sem az. Épp ellenkezőleg: megalázó élethelyzet. Mondhatni: nem embernek való/emberhez méltó, ami vele jár. Ugyanakkor példaértékű is egyben: abban a tűzben égni el, mit önkézzel szít, csak hogy megmaradhasson eredendő tisztaságában: „Két végéről a gyertyát? Bagatell. / Törd szét, a közepét is gyújtsd meg! / / Ha már egyszer fényleni kell...” (Gyertya) Ez az egyik alapmagatartás Béri életében, ahogy a mottóul idézett Ónarcképben is rögzíti: a sors vállalásának tragikum, amely a megfutamodást még hírből sem ismeri, a külvilággal szemben gögös, önmagával kiméletlen. Itt lehet idézni harmadiknak Csigház című versét is: „És forrva sűrűsödik benn az út. / Kerengek. Eddig féltém és ziháltam. / Mindegy. Üvöltök még egy iszonyú, / magamra döntöm szörnyű csigaházam.” A Fűveskert néven ismert, fiatal írókból, gondolkodókból verbuválódott alkotócsoporthoz, melynek tagjai a váci börtön embertelen közegében művészettel „tartósították” magukban az embert, gerjesztették a túlélés ösztönét, Béri Géza volt az egyik legkérlelhetlenebb tagja. Már huszonevésen felkészült és öntudatos költő volt, megalkuvásra képtelen „lények” fegyelmével. '56 után a börtön csupán alakot változtatott életében, illetve alakját veszítette - mert hiszen a fenyegetettség: az állandó ellenőrzés/megfigyelés, a mellőzöttség és kirekesztettség mindvégig megmaradt, csak párosult egy a börtönlétnél intenzívebb bizonytalanságérzettel. Ezért írhatta maró iróniával nosztalgját imitáló Életfogytiglan című költeményében: „Kétségbeejtő, hosszú évek múltak. / De tudtam, rab vagyok, ki szabadulhat. / / Legalább séta volt. Sütött néha a Nap. Sorsából adódóan élete tele volt meghasonulásra „öszönző” ellentmondással. Közben egyre tudatosabban és hevesebben kritizál-

ta - a maga szikár, szarkasztikus nyelvén - a diktatúrát és a diktatúrába besimulókat - egyre inkább proliává vált, élettényein túlmutató öntudattal vállalt szerepet az a minden időben alapetikai norma, mit köznyelven úgy hívunk: emberi tartás. Ezért írhatott megejtő szeretettel az el-esettekről (rokonairól, koldusokról; a közégről, amely felnevelte), a legmodernebb hangok egyikén: a tragikumot épp egy puszt, „érzelemmentes” tényként rögzítés eszközeivel - és támogatta kemény szavakkal a kor bambáit és erkölcsi bűnözőit egyidejűleg.

Magánéletében sem volt/lehetett más a helyzet. Egyrészt hihetetlen szomijal áhította a szerelmet (Egyszólamú szerelmes ének - kíváncsi volnék rá Latinovits tolmácsolásában; elemzést érdemelne József Attila Nagyon fáj című versével való egybevetése) - másrészt viszont egyre inkább felrugdosta a fásultságra berendezkedő családi lét kisszerű diszleteit, elidegenedett gyermekeitől, akik már nem érthették meg őt (Házi idill, Békét). Mintha a szerelem eszméjébe vetett megváltás-hit realizálódása szükségszerűen eltávolodott volna a mintától: vulgárisra és kicsinyessé vált - ugyanúgy, mint a politika.

Metafizikai síkon is hasonló az ellentmondás. Összességében azt mondhatjuk Béri költészetére/világképére, hogy: istentelen/istenten-nélküli (személyesen megszenvedett igazság ez, semmiféle társadalmi-ideológiai forrása nincsen; Béri nem tudott mások diktálta normák szerint élni/gondolkodni) - ám azokban a létalatti pillanatokban, amikor már nincs/nem lehet senki hátra, aki kezét nyújtsa, csak Isten, akkor legbelülről az összeroppantság állapotából így szólal meg: „ments meg uram, békét, nyugvást adjál, / s legyen kéz, ki kegyesen elhantol, / ne kényszeríts több lennem magadnál, / ments meg immár önmagamtól.” (Zsoltár) Ez a kettősség hullámokban váltogatja egymást életében, s juttatja el végül is ama egzisztencialista végkövetkeztetésig (egyik legkiemelkedőbb összefoglaló versében): „Jól van. Félelmetes lesz élni, tudva azt, / hogy értelme csak a halálnak lehet.” (Békétárgyalások)

Smindezen küzdelmei közben szinte folyamatosan úgy érzi, mintha nem élne, mint ha apja és fia közt kimaradt volna az élete. A ennek nem csupán társadalmi-szociológiai-pszichológiai okai vannak, hogy nem vettek róla tudomást, hogy íróként szemet volt kénytelen lapátolni - hanem egy mélyen átgondolt filozófiai tényen is alapul, mi szerint: ha nem ma-

radt/nincs semmi, aminek, Béri Géza, élhetne, voltaképpen akkor nem is él (csupán a látszat szintjén). Jóllehet, nem Gilgames katonájaként (ki megtöretése után az ellenség táborában ütemre riszálja elhízott ülepét), de mégis csak valamiféle űrben/légüres térben/semiben tengődve: a gyökerektől elszakadva, a jövő elől elzárva, a jelenből kirekesztve - „Lassan elfogy időm, sorsom, a kisszerű, / tisztos, emberi sors. Nem sikerült soha / eljutnom se hazám, sem a világ elé.” (1971)

Költészete szinte kezdettől fogva illúziómentes. Egyik nyelvi realizálódása ennek az egyszerű, pátozmentes, tényrögzítő versbeszéd - még azon költeményeiben is dominál, melyek témája meglehetősen magasztos (pl. Oda a Szabadsághoz); a másik pedig (bár ez inkább már műfaji kérdés), hogy a legkoncentráltabban talán rövid verseiben (gnómák, epigrammák, aforisztikus megoldások) szólal meg. Ez utóbbinak természetesen ellentmond jó néhány összefoglaló költeménye (pl. Egyszólamú szerelmes ének, Aritmetika, Béketárgyalások) - és szinte egyedülállóak a társadalom kirekesztetteiről nyújtott állóképei, melyek alulretorizált nyelven rögzítik „hőseik” látszatra történetesen életét (amennyiben a világhoz szóló zajos és nagyívű tetteket hívjuk történetnek), de eme ábrázolt emberek éppen tragédiájuk alig-hallhatóságában/- láthatóságában válnak heroikussá: „Loydl Imre, anyai nagyapám (...) negyven éves korában nőtt / pár centit még. A Csillagban nyújtották.” (Imre bácsi)

Aszellemi és szociológiai házatlanág él-Aményével, Isten létével/hiányával, a szerelem megváltó-kisemmiző paradoxonával viaskodásában Béri Géza tehát hol a sorsvállaló (dacos, kompromisszummentes) attitűd/szerep kemény helytállásaiban emel szót, hol pedig a már-már nihilbe hulló, mindenről lemondott (mert mindenben túljutott) ember komor hangján. Ez utóbbi a másik alapmagatartás nála, amelyre Eszme című versével már utaltam, és amely a szeretett költői példaképet, József Attilát megszólítva így fogalmazódik egyik szonettjében: „Hogy ennyi volt az életem? / Oly mindegy, hiszen annyi út / vezet hozzád, Balatonszárszó.” (Talán a történelem) De ez az alaphelyzet sem teszi őt érzélgőssé (nemigen ismerte az önsajnálatot). Amikor azt írja, hogy: „Fiam és apám közül kimaradt / az életem, s ha tán lett volna, az / állítólag csak szegyen” (Béketárgyalások), akkor pusztán egy tényről ál-

lapít meg, egy jelenséget, illetve egy jelenségnek a hiányát (nem fájdalommentesen, de azon már rég túllépve, hogy önsirámba kezdjen) - ez persze nem foszt meg minket tragikumának átélésétől, sőt: intenzívebbé teszi.

Am mindezen vívódásaiban a költőt (mint egy emberfajtát, mint egy adott szerep és feladat betöltőjét) mindvégig (több versében) jó értelemben piedesztálra emeli. Ezt sem pátozosan teszi, nem a váteszsegről beszél, csupán arról a személyről, akiben az emberek lelkiismerete manifesztálódik. Ezt hol ironikusan tolmácsolja (A költő), hol pedig egyszerre szigorúan és nagyvonalúan (Költészet) - s mindezt természetesen önmagára is kivetítve, hiszen a fentebb idézett Béketárgyalások részlete rögtön a következővel folytatódik: „S azt remélem mégis, / hogy szavamát tanúként megidézik. / Mert éltem. Múlt-jelen között ott voltam. / Vesztett csatát harcoltam harctalan, / és hasztalan harcoltam csata nélkül. / Így hát: - jövő, ha lesz -, nélkülüm széthull.” Tehát az az egyetlen szempont, ahol látszólag értelmetlen élete megkérdőjelezhetetlen: költészetei! Egyetlen otthona/hazája maradt, ahol igazán önmaga lehet: teljes ember - a versei. Itt jut szintézisre az a kettősség, a dolgok megélésének dialektikája, amelyre már a mottókkal is utalni akartam, s amelyről tulajdonképpen mindvégig beszéltem.

Béri Géza életében keveset publikálhatott. A Nyugaton kiadott Fűveskert antológia (verseit név nélkül közölte), két hazai gyűjtemény (Külvárosi jeladás, Versmondók könyve, 1975) válogatott verseiből - a Szép versek csak halálát követően egyszeri alkalommal; és időnként néhány folyóirat (pl. ÉS, Napjaink). Egyetlen sziget volt, ahol kis időre megvethette a lábát, egy a '60-as években szerveződött alkotócsoporthoz, az ÁTLÓK, amely azonban a főalapító, Gaál Imre festőművész halálával felbomlott. A Stádium Kiadó, az egykori fegyenc társ és barát, Kárpáti Kamii költő szerkesztésében, vállalta fel írói hagyatékának ápolását: 1992-ben megjelentette válogatott verseit és novelláit, már megelőzően felszólítva a szakmát Béri írói rehabilitációjára!), valamint a '95-ben napvilágot látott (dokumentumjellegű) Fűveskert 1954-1995 című antológiában nyújt Béri verseiből értékes válogatást. Természetesen a többi néma csend. 66 éves volna. Kanonizálása 20 éve várat magára. Persze ő bizonyára most sem áll a többi „felkentségre várakozó” szellem sorában. Ő annál odaát is büszkébb.